

A Chemical Abstracts új referálási rendje

„Ahhoz, hogy időben elkészüljenek jó referátumok és indexek, a számítógépre alapozott mai információs környezetben arra van szükség, hogy mielőbb a CAS (Chemical Abstracts Service) munkatársai végezzék a referáló és indexelő munkát teljes munkaidőben, egyetlen olyan munkafolyamatban, amelyben a dokumentumokat csak egyszer nézik át.” A CAS vezetősége így magyarázta a változtatás szükségességét a külső munkatársak népes gárdájának.

Kezdetben a *Chemical Abstracts* referátumait kizárólag külső munkatársak készítették de az automatizálás annyira megváltoztatta a rendszert, hogy néhány szakterülettel eltekintve, megszűnt a külső dolgozók iránti igény.

Information Retrieval and Library Automation, 12. köt. 7. sz. 1976. p. 4–5./

Nemzetközi MEDLARS együttműködés

Irán, Mexikó és Dél-Afrika *quid-pro-quo* kapcsolatot létesített a MEDLARS rendszer felhasználására az amerikai *National Library of Medicine*-nel. A három ország társult az NLM többi nyolc partneréhez: Ausztrália, Kanada, Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság, Japán, Svédország, Anglia és az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization).

Information Retrieval and Library Automation, 12. köt. 5. sz. 1976. p. 4./

A BNIST szerződéseiből

A BNIST (*Bureau National de l'Information Scientifique et Technique = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás Országos Irodája*) újszerű feladattal bízta meg, 110 ezer frank értékben a SERICI-t (*Société d'études et de réalisation dans les industries de la connaissance et de l'information*). Módszertani intézetet hoznak létre, amelyben előre, objektív módszerekkel felméri az adatbank-tervet a tudományos-műszaki területen, hogy a később jóváhagyandó tervezési tevékenységet irányítsák.

A munka három szakaszból áll. Az elsőben számbavevő azokat az adatbankokat, amelyek a tudományos-műszaki területeken fontos szerepet játszhatnak, felméri a szerte a világon már meglévő vagy most alakuló adatbankokat, kidolgozzák a legfontosabb adatbankok kiválasztásának kritériumait. A második szakaszban megszerkesztik azokat a dokumentumokat, amelyek alapján módszeresen kikérdezhetik a szakembereket, majd megkeresik a megfelelő szakembereket, az elvégzett vizsgálatról tanulmányt készítenek. Végül a harmadik szakaszban megállapítják a tervek kiválasztásához kidolgozott módszereknek megfelelő tervezési folyamat fő vonalait.

Bulletin d'Information, 1976. 3. sz. p. 15./

KÖNYVTÁRI MUNKA

Gondolatok a könyvtárvezetéssel és -szervezéssel kapcsolatos kutatásokról

A fejlett országok jelenlegi helyzetét tekintve nem meglepő, hogy a *könyvtárszervezés problémáival* az utóbbi években nagyon sokat foglalkozott a szakirodalom. Sok angol és amerikai szerző közül bonyolult elméleti fejtegetéseket, tetszetős modelleket e témáról, de nyíltan meg is mondja, hogy olyan adatok, amelyekkel ezeket a modelleket működtetni, élővé tenni lehetne, nem léteznek. Ha viszont a könyvtárosnak nincs semmi haszna a kutatásból, gyakorlatilag nincs sok értelme sem a kutatásnak, sem a kutatási eredmények közzlésének.

Napjainkig érezhető az ellentét az igazgatás és a könyvtáros között. A könyvtárigazgatásra vonatkozó kutatásokat sokszor csupán elméleti kísérletezgetésnek tekintik a könyvtárosok, s nem szívesen foglalkoznak

modellek matematikai feldolgozásával. A legjelentősebb eredmények mindig akkor születtek, ha valamely kutatócsoportban sikerült megteremteni a könyvtárosok és az ügyviteli szakemberek közötti szoros együttműködést.

A *management*, vezetés, irányítás, ügyvitel fogalmának igen tág az értelme. Az ide tartozó kutatásokat az egyszerűség kedvéért feloszthatjuk: *alapkutatásokra, stratégiai kutatásokra és fejlesztési kutatásokra*, de valójában ezek összefüggő egészet alkotnak, egyiket sem lehet egyértelműen elhatárolni a másiktól.

Osztályozhatjuk a vezetési-szervezési tevékenységet a *mennyiség, minőség* vagy a *hardness, softness* fogalmak segítségével. A létszámmal kapcsolatos kutatásokat pl. *soft*-nak, *minőséginek*, a kölcsönzési minták operatív kutatási tanulmányozását pedig *hard*-nak, *mennyiséginek* nevezhetjük (1. ábra)

A *management* lényegében pragmatikus tevékenység, az *irányító-szervező szakember munkája problémára*

orientált. Egy adott időszakban nem „általában” akar operatív vagy költségvetéstervezési rendszerekkel kapcsolatos kutatásokat végezni, hanem pl. azon töpreng, hogyan bővítheti valamilyen módon a szűk költségvetési keretet ahhoz, hogy egy adott problémát jól megoldhasson. A szakirodalom szerint a legfontosabb idevágó feladatcsoportok:

1. a könyvtár feladatai és a feladatok megvalósítása hatékonyságának mérési módszerei;

2. a könyvtári állomány mérete és hozzáférhetősége, állománymegóvás.

Mielőtt ezek részletesebb elemzésére rátérnénk, felsoroljuk azokat az eszközöket, amelyek minden magasabb szintű kutatáshoz nélkülözhetetlenek: *költségszámítás, munkaelemzés és felmérés, modellépítés*. Az első hármát általában nem tartjuk kutatási eszköznek, mert a mindennapos könyvtári munka részei (vagy kellene lenniük). A modellépítés pedig látszólag túl bonyolult fogalom. A modell lényegében valamilyen tevékenységből vagy változásból következő eredmény leírasi módja – szavakkal vagy szimbólumokkal. Általában matematikai jellegű, mert így könnyebben kezelhető, jobban alkalmazható különböző körülményekre.

1. Könyvtári feladatok és megvalósításuk mérése

Eredményesség is lehetne ennek a fejezetnek a címe, ha nem tartanánk attól, hogy az olvasó összetéveszti ezt a fogalmat a hatékonysággal. Kétségtelenül van értelmi kapcsolat a két szó között, de lényeges a különbség is. A *hatékonyság (efficiency) egy adott feladat gazdaságos végrehajtására vonatkozik, míg az eredményesség (effectiveness) a jól megválasztott feladat megoldását jelenti nemcsak gazdasági, hanem minden egyéb szempontból is.*

Ahhoz, hogy egy könyvtár eredményesen működjék, helyesen megválasztott célokat kell kitűznie. A helyes célok meghatározását segítették jelentősen M.HAMBURG és munkatársainak a Pennsylvanai Egyetemen végzett kutatásai [12,14]. Bírálták a könyvtárosok által kitűzött olyan célokat, amelyek nem alkalmasak arra, hogy a munka eredményét is mérhessék. Részben azért nem alkalmasak, mert ezeket a célokat társadalmi hasznosságban kifejezve állapították meg, s ez önmagában olyan konfliktusokhoz vezetett, amelyeket nem tudtak megoldani: a könyvtár egyik célja, hogy az olvasót ellássa dokumentumokkal, a másik, hogy információt szolgáltatson. Mindkettőhöz pénz kell, a két funkció tehát verseng a korlátozott költségvetési fedezetért. A harmadik célkitűzés, a költségek minimumra csökkentése viszont ellentétben van mindkét előbbi céllal. Éppen ezért HAMBURG nem a hagyományos hármas célból indul ki, hanem abból, hogy *azt az időt kell maximálisra növelni, amelyet az olvasó ténylegesen*

olvasással tölt el. Az olvasással töltött időt viszonyítja HAMBURG a költségekhez. Átfogó ügyviteli információs és ellenőrzési rendszert dolgozott ki, amely lényegében a PPBS (*Planning Programming Budgeting System = Tervezési, Programozási, Költségvetési Rendszer*) technikán alapult. Megvalósítására már nem került sor, mert a kutatócsoport feloszlott, pénzügyi támogatás hiányában.

C. B. WEINBERG más célt határoz meg [15]. A hagyományos: „raktározni és hozzáférhetővé tenni a könyvet . . .” helyett *a könyvtár fő célja szerinte az, hogy információval lássa el a használót.* WEINBERG szerint *a könyvtár állományát a használók folyamatosan és rendszeresen értékeli;* azokat az anyagokat, amelyeket egyáltalán nem használnak, vagy csak nagyon ritkán, külön raktárban kell elhelyezni vagy ki kell selejtezni, így lehet megőrizni az állomány egészének értékét. Ha vitatható is ez a tétel, mindenképpen figyelemre méltó, *kétségbevonja azt, hogy minél nagyobb egy könyvtár, annál jobb.* Az USA-ban éppen a legnagyobb könyvtárak (Harvard, Yale, Columbia, New York Public Libraries) kezdenek szoros kapcsolatot kiépíteni egymással. Összehangolják a beszerzést, közös szolgáltatásokat hoznak létre azért, *mert ma már egyetlen könyvtár – bármilyen nagy legyen is – sem engedheti meg magának, hogy mindent beszerezzen.*

R. H. ORR [21] és később M. K. BUCKLAND [1] foglalkozott azzal, hogy felmérje, mennyire tudja megvalósítani egy könyvtár a saját célkitűzéseit. ORR a könyvtár célkitűzéseit két nagy csoportra, *a szolgáltatás minőségét és a szolgáltatás értékét* jelzőkre osztja.

Az első különösen fontos, mert ennek segítségével tudja a könyvtár vezetője folyamatosan megfigyelni és ellenőrizni a könyvtár működését, s összehasonlítani azt más intézmények munkájával.

2. Az állomány mérete és kezelése

Sokáig alaptétel volt, hogy a legnagyobb könyvtár használható a legjobban a kutatók számára. Csak az utóbbi években kezdték bevallani a könyvtárosok, hogy ez nem feltétlenül van így. Ha az állomány egy bizonyos nagyságon túlnőtt, egy-egy új beszerzés átlagos költsége nő, az állománykezelés nehézkessé válik, a könyvtár hatékonysága és eredményessége csökken. Működésbe lép a csökkenő hozadék törvénye, minden egyes új beszerzés kevesebbet ad hozzá a gyűjtemény potenciális értékéhez, mint az előzők. Ezért nagyon lényeges, hogy a korlátozott anyagi lehetőségek figyelembevételével azokat a műveket szerezzék be és raktározzák, amelyekre valóban szükség van, s amelyek a könyvtár hatékonyságát növelik. Angliában a *University Grants Committee* elfogadott egy ideiglenes javaslatot, három éves időszakra. A Bizottság által támogatott *könyvtárak a jövőben stabilizálják állományuk volumenét.* Beszerzésük mértékében csökkentik a régebben beszerzett anyagot selejte-

zéssel. Ennek a rendszernek az általános bevezetése olyan alapvető változást jelentene, amelynek minden következményét ma még nem láthatjuk előre. Angliában először fogadta el egy hivatalos fórum azt az elvet és gyakorlatot, hogy *nem lehet a könyvtárak állományát a végtelenségig növelni.*

Eddig senkinek sem sikerült meghatározni, *mekkora legyen az ideális állomány.* Az biztos, hogy egy könyvet csak akkor érdemes megvenni, ha azt többször használják. Ha csak egy-két alkalommal veszik kézbe, akkor kifizetődőbb igénybevenni a könyvtárközi kölcsönzés szolgáltatását. Ma még azonban nem tudjuk pontosan:

melyek azok a módszerek, amelyekkel meg lehet állapítani, hogy kb. hányszor fognak használni egy adott könyvet;

milyen hatással van a használóra az, ha a kért anyagot csak késéssel kapja meg.

H. H. FUSSLER és J. L. SIMON [33] 1961-ben megjelent s 1969-ben újra kiadott – ma már klasszikusnak számító – könyve azzal a máig is érvényes tanulással szolgál az első kérdés megválaszolásához, hogy *a múltbeli használat mértéke a legjobb előrejelzője a jövőbelinek.* Ezt igazolják C. A. SEYMOUR kutatásai is [34]. I. M. STUART szerint a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolításából adódó kérés nem olyan mértékű, hogy jelentős hatása lenne a használóra [36]. Az USA egyetemi könyvtáraiban már ma is *a kérések kb. 5–10 százalékát könyvtárközi kölcsönzéssel elégítik ki.*

Tapasztalatok szerint nem annyira az állomány növelésére, hanem *az állomány optimális használatára kell törekedni* egy-egy könyvtárban. A könyvtárvezető nagyon sokat tehet azért, hogy az olvasókat könnyebben, gyorsabban szolgálják ki még akkor is, ha a könyvtár beszerzési vagy selejtezési politikáján nem változtat. M. K. BUCKLAND ezzel kapcsolatban egy érdekes kísérletről számol be [24]. A kísérletet egy lancasteri könyvtárban végezték, s kitűnő példa arra, hogyan lehet hasznosan felhasználni a gyakorlatban az elméleti kutatások eredményeit.

A tudományos könyvtárvezetés és -szervezés nem néhány szakember kedvtelése ma már, hanem mesterség, amelyet több iskolában tanítanak. Hosszú távon csak hasznos lehet a könyvtáraknak s az egész társadalomnak is.

Irodalom

- [1] BUCKLAND, M. K.: The management of libraries and information center = Annual Review of Information Science and Technology, 9. köt. 1974. p. 335–379.
- [2] BUCKLAND, M. K. – KRAFT, D. H.: A bibliography on operations research in libraries, In: Brophy, P. és mások: Reader in operations research in libraries. New York, Microcard Ed. 1976.
- [3] FORD, M. G.: Research on user behaviour in university libraries. = Journal of Documentation, 29. köt. 1973. p. 85–106.
- [4] MACKENZIE, A. G. – BUCKLAND, M. K.: Operational research, In: British Librarianship and Information Science, 1966–1970, 1972.
- [5] SMITH, G. C. K. – SCHOFIELD, J. L.: Administrative effectiveness: times' and costs of library operations = Journal of Librarianship, 3. köt. 1971. p. 245–266.
- [6] Cambridge University Library Management Research Unit. Report covering the period 1969–1972 and 1972–1975. Cambridge, The Unit, 1973–1975.
- [7] BURKHALTER, B. R.: Case studies in systems analysis in a university library. Metuchen, N. J. Scarecrow Press, 1968.
- [8] HEINRITZ, F. J.: Analysis and evaluation of current library procedures = Library Trends, 21. köt. 1973. p. 527–532.
- [9] FORD, M. G.: Library automation: guidelines to costing. (OSTI report 5153). London, 1973.
- [10] CLEMENTS, D. W. G.: The costing of library systems = Aslib Proceedings, 27. köt. 1975. p. 98–111.
- [11] BROPHY, P. és mások: Reader in operations research in libraries. New York, Microcard Ed. 1976.
- [12] HAMBURG, M. és mások: Library planning and decision-making systems. Cambridge, Mass. M. I. T. Press, 1974.
- [13] MORSE, P. M.: Library effectiveness: a systems approach. Cambridge Mass. M. I. T. Press, 1968.
- [14] HAMBURG, M. és mások: A systems approach to library management = Journal of Systems Engineering, 4. köt. 1976, p. 117–129.
- [15] WEINBERG, C. B.: The university library: analysis and proposals = Management Science, 21. köt. 1974, p. 130–140.
- [16] FUSSLER, H. H.: Research libraries and technology. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1973.
- [17] NEWHOUSE, J. P. – ALEXANDER, A. J.: An economic analysis of public library services. Lexington, Lexington Books, 1972.
- [18] DE PROSPO, E. R. és mások: Performance measures for public libraries. Chicago, A. L. A. 1973.
- [19] Kingston-Upon-Hull. City Libraries. What, why and how: MbO in the library service. 3. kiad. 1973.
- [20] Library Advisory Council for England. Aspects of public library management. London, H. M. S. O. 1973.
- [21] ORR, R. H.: Measuring the goodness of library services: a general framework for considering quantitative measures = Journal of Documentation, 29. köt. 1973. p. 315–332.
- [22] URQUHART, J. A. – SCHOFIELD, J. L.: Measuring readers' failure at the shelf = Journal of Documentation, 27. köt. 1971. p. 273–286.
- [23] URQUHART, J. A. – SCHOFIELD, J. L.: Measuring readers' failure at the shelf in three university libraries = Journal of Documentation, 28. köt. 1972. p. 233–241.
- [24] BUCKLAND, M. K.: Book availability and the library user. New York, Pergamon Press, 1975.
- [25] PRITCHARD, A. és mások: Library effectiveness study. London, City of London Polytechnic Library, 1973.
- [26] RZASA, P. V. – BAKER, N. R.: Measures of effectiveness for a university library = Journal of the American Society for Information Science, 1972. p. 248–253.
- [27] BAUMOL, W. J. – MARCUS, M.: Economics of academic libraries. Washington, American Council on Education, 1973.
- [28] ENRIGHT, B. J.: Bibliothochlanasia: library hygiene and the librarian, In: Barr, K. – Line, M. B. (szerk.): Essays on information and libraries: Festschrift for Donald Urquhart. London, Bingley, 1975.

- [29] GORE, D.: The view from the Tower of Babel = *Library Journal*, 100. köt. 1975. p. 1599–1605.
- [30] TRUESWELL, R. W.: Analysis of library user circulation requirements: final report (NSF Grand GNO 435). 1968.
- [31] University Grants Committee. Capital provision for university libraries: report of a working party. London, HMSO, 1976 (sajtó alatt).
- [32] URQUHART, J. A. és mások: Management and assessment of stock control in academic libraries: a report on a research project. Newcastle upon Tyne, University Library, 1976 (sajtó alatt)
- [33] FUSSLER, H. H. – SIMON, J. L.: Patterns in the use of books in large research libraries. Chicago, University of Chicago Press, 1969.
- [34] SEYMOUR, C. A.: Weeding the collection: a review of research on identifying obsolete stock = *Libri*, 22. köt. 1972. p. 137–148, 183–189.
- [35] LINE, M. B. – SANDISON, A.: „Obsolescence” and changes in the use of literature with time = *Journal of Documentation*, 30. köt. 1974, p. 283–350.
- [36] STUART, I. M. (személyes közlés) 1976.
- [37] BROPHY, P. és mások: A library management game: a report on a research project. (University of Lancaster Library Occasional Papers, 7.) Lancaster, University Library, 1972.
- [38] DALY, J. és mások: The use of gaming in education for library management. (University of Lancaster Library Occasional Papers, 8.) Lancaster, University Library, 1976 (sajtó alatt).
- [39] BUCKLAND, M. K. – HINDLE, A.: Acquisitions growth and performance control through systems analysis, In: Gore, D. (szerk.), Farewell to Alexandria: solutions to space, growth and performance problems of libraries. Westport, Greenwood Press. 1976.

/GRAHAM MACKENZIE, A.: *Whither our academic libraries? A partial view of management research = Journal of Documentation*, 32. köt. 2. sz. 1976. p. 126–133./

(Ferch Magda)

A Library of Congress mint országos bibliográfiai központ

A Gépesített Könyvtárhálózatok Tanácsának egyik legutóbbi ülésén W. J. WELSH, a Kongresszusi Könyvtár Feldolgozó Osztályának vezetője a következő nyilatkozatot tette a Könyvtárnak az Egyesült Államok országos bibliográfiai központi státuszára vonatkozóan.

A könyvtárak között elfoglalt helye, példa nélkül álló forráslehetőségei és munkatársainak egyedülálló szaktudása miatt a *Library of Congress* (a továbbiakban: LC) az országos bibliográfiai központ szerepét tölti be. Ezért a könyvtár feladata, hogy fejlessze és fenntartsa azokat az alapvető bibliográfiai eszközöket, amelyek egy átfogó nemzeti adatbázis létrehozásához teremtik meg a stabilitást a decentralizált input mellett. A decentralizált input fontos követelmény egy országos rendszerben. Az LC felismerte ugyanis, hogy az országban igényelt bibliográ-

fiai tájékoztatásnak csupán 75–80%-át tudja ellátni.

Az országos bibliográfiai központ szerepében a Könyvtár a következő szolgáltatásokat és kiadványokat nyújtja:

Tájékoztatás nevekről

1. *Személyek nevével* részben a Könyvtár könyvkatalógusai és az *LC Name Headings with References* (A Kongresszusi Könyvtár annotált személynév-jegyzéke) tájékoztat, de ezek nem teljesek és nem állnak mágnesszalagon rendelkezésre. Fejlesztésükre további erőfeszítéseket fognak tenni.

2. *Téma szerinti tájékoztatást az LC Subject Headings* (A Kongresszusi Könyvtár tárgyszó-jegyzéke) nyújt mikrofilmplap és kötet formájában. Ezek az 1976. költségvetési évtől kezdődően mágnesszalagon is rendelkezésre állnak.

3. *Osztályozási jelzeteiről* információt szerezni rendkívül nehéz, egyetlen forrásból nem is lehetséges. Az LC továbbra is a tizedes osztályozást és saját osztályozási rendszerét használja összes mágnesszalagos bibliográfiai jegyzékében.

Általános bibliográfiai adatok

Az LC a *MARC rendszer* alkalmazásának kiterjesztését tervezi, úgy hogy az összes folyamatos katalogizálás azonnal áttevődik mágnesszalagra is.

Általános megjegyzések

1. A Könyvtár on-line bibliográfiai adat- és forrás-információt nyújt a kívánt formában (mikrofilmplap, papírmásolat, mágnesszalag stb.).

2. On-line adat- és információszolgáltatást az LC inkább hálózatokon keresztül nyújt, mint közvetlenül egyének vagy könyvtárak számára.

3. Az LC támogatja könyvtárhálózatok fejlesztését elsősorban a jelenlegiek tökéletesítése útján, nem pedig újak létrehozásával.

4. A Könyvtár ellátja a kiadókat szabványos címléírásokkal az új kiadványokról. A cél, lehetővé tenni a potenciális felhasználóknak, hogy a lehető leghamarabb hozzájussanak a katalogizálási adatokhoz.

5. 1979-re vagy 1980-ra, amikor az LC folyamatos katalogizálási munkája mágnesszalagra kerül a Könyvtár személyzete on-line üzemmódban juthat hozzá a folyamatos katalogizálási adatokhoz.

6. A leírt rendszer bevezetésével az LC reméli, hogy 1979-ben vagy 1980-ban lezárhatja törzskatalógusát és publikálhatja kiadvány formájában.

The Library of Congress as a national bibliographic center = Network, 2. köt. 8–9. sz. 1976. p. 15., 24./

(Berényi Jánosné)